

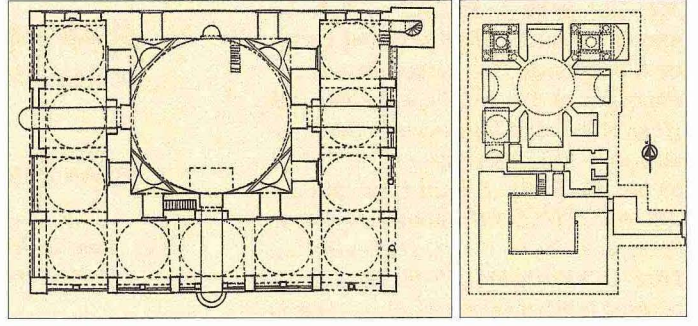
batıdaki girişin üzerindeki ahşap müezzin mahfili Memlûk tarzındadır. Minberi de ahşaptan ve sadedir. Güneybatıdaki revakın güney köşesinde yer alan minareye revak içerisinden beş basamaklı bir merdivenle çıkılan sivri kemerli bir girişle ulaşılmaktadır. Kare planlı kaidesi, üçgenlerle geçilen ve silmelerle hareketlendirilmiş silindirik gövdesi, mukarnaslara oturan taş korkuluklu tek şerefesi, peteği ve kurşunla kaplı külâhiyla minare Anadolu üslubunu taşımaktadır. Caminin güneybatısında ahşap sundurmalı bir abdest alma yeriyile tuvaletlere yer verilmiştir.

Vakfiyede Sinan Paşa'nın camiden başka biri büyük, diğeri küçük iki han, dükkân ve hamam inşa ettirdiği belirtilmektedir. Bir külliye oluşturan bu yapılardan caminin kuzeydoğusunda yer alan büyük han günümüzde demirci atölyelerini barındırmaktadır. 36 x 16,50 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı avlu aslında dört yönden revaklıdır ve ardında hücreler bulunmaktadır. Eskiden kırk bir adet olduğu sanılan hücrelerin sayısı bugün otuz altıdır. Vakfiyeye göre avlunun ortasında merdivenle çıkılan bir musallâ (mescid) vardı. Ayrıca hanın ikinci katında meskenler mevcuttu. Ancak üst kattan günümüze hiçbir şey kalmamıştır. Sinan Paşa'nın Mısır'dan ayrılışından sonraki bir tarihte yapıldığı sanılan han 3840 m²lik yüzölçümüyle Osmanlı dönemi Kahire hanlarının en büyüğüdür. Cami ile aynı tarihte olduğu tahmin edilen hamam, aynı cadde üzerinde vakfiyeye dahil dükkânlar arasında çeşitli zamanlardaki onarımlarla günümüze kadar gelebilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, X, 293-294; Ali Paşa Mübarek, *el-Hıta'ü't-Tevfikiyye*, Kahire 1986-87, V, 49-51; VI, 199; *Sicill-i Osmânî*, III, 109-110; Suut Kemal Yetkin, *İslâm Sanatı Tarihi*, Ankara 1954, s. 283; G. Goodwin, *A History of Otto-*

Kahire'deki
Sinan Paşa
Cami ve
Hamamı'nın
planları

man Architecture, London 1971, s. 312; M. Meinecke, "Die Architectur des 16. Jahrhunderts in Kairo, nach der Osmanischen Eroberung von 1517", *IVème congrès international d'art turc*, Aix-en-Provence 1976, s. 149; Suâd Mâhir Muhammed, *Mesâcidü Mısır ve evliyâ'ühe's-şâlihün*, Kahire 1404/1983, V, 133-140; Kemâled-din Sâmih, *el-'İmâretü'l-İslâmiyye fi Mısır*, Kahire 1983, s. 55-56; P. d'Avannes, *Arab Art as Seen Through the Monuments of Cairo*, Paris 1983, s. 121; C. Williams, *Islamic Monuments in Cairo*, Cairo 1985, s. 261-262; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 265; Hasan Abdülvehhâb, *Târîhu'l-mesâcidi'l-eşeriyye fi'l-Kâhire*, Kahire 1993, I, 303-305; İmâd Abdür-raûf Muhammed, *el-Vekâlatü'l-'Osmâniyyetü'l-bâkiyye bi-medîneti'l-Kâhire* (yüksek lisans tezi, 1993), Câmîatü'l-Kâhire, s. 178-183; Abdullah Atia Abdülhafız, *Osmanlı Döneminde İstanbul ile Kahire Arasında Mimari Etkileşimler* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 44-48; D. Behrens-Abouseif, *Islamic Architecture in Cairo*, Cairo 1996, s. 161-162; Ahmet Ali Bayhan, *Mısır'da Osmanlı Devri Mimarisi* (doktora tezi, 1997), Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 193-194.

AHMET ALİ BAYHAN

SİNAN PAŞA HAMAMI

(bk. HOCA PAŞA HAMAMI).

SİNAN PAŞA KÖŞKÜ

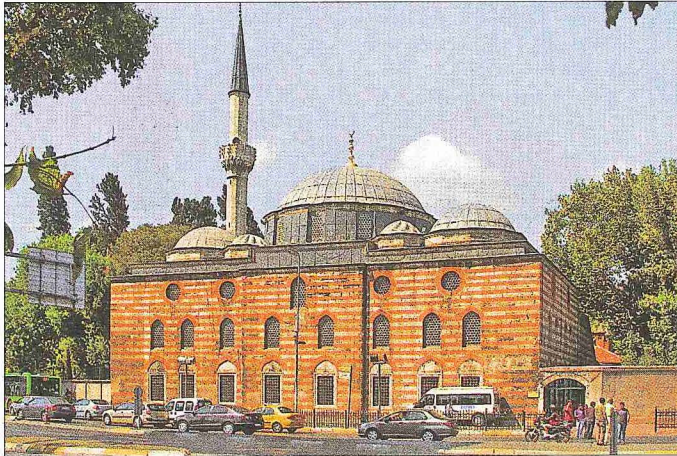
(bk. İNCİLİ KÖŞK).

SİNAN PAŞA KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XVI. yüzyılın ortalarında
inşa edilen külliye.

Beşiktaş'ta Barbaros Bulvarı ile Beşiktaş caddesinin birleştiği noktada yer alan külliye Mimar Sinan'ın eseri olup cami, medrese, mektep ve çifte hamamdan oluşmaktadır. Külliyenin bânisî Kaptanııdyâ Sinan Paşa, külliyenin inşası bitmeden ölmüş (960/1553) ve külliye onun ölümünden sonra tamamlanmıştır. Kitâbesinde bitiriliş tarihi 963 (1555-56) olarak verilmektedir. Sinan Paşa'nın büyük ihtimalle caminin yanında yapılmasını istediği türbe yapılamamış, vefatında Üsküdar Mihrimah Sultan Camii hazinesine gömülmüştür.

Cami. Edirne Üç Şerefeli Cami planının boyut ve oran farkları dışında tamamıyla tekrarlandığı camide Sinan'ın eski modelleri yeniden yorumlama çabası içinde olduğu görülmektedir. Sinan Paşa'nın külliye bitmeden ölmesi caminin devrin diğer yapılarına göre daha sade kalmasına yol açmıştır. Yapı dıştan bir sıra kesme taş, üç sıra tuğla ile almaşık örgülü duvarlara sahiptir. Caminin çok sade olan girişi üzerinde sülüs hatla inşa kitâbesi yer almaktadır. Ortada büyük ve derin bir aynalı tonoz, yanlarda ikişer kubbe ile örtülü beş açıklıklı son cemaat yeri Hammer'e göre harime 1749'da eklenmiştir. Bu sırada caminin kuzey duvarı büyük taşıyıcı pâyeler olacak şekilde bırakılarak yıkılmış, son cemaat yerindeki kemerli açıklıklar örülerek kapatılmıştır. Bu bölüm ortada aynalı tonoz, iki yanda ikişer kubbeli birim ile örtüldür. Bunun önünde de üzeri meyilli çatı ile örtülü ikinci bir son cemaat yeri vardır. Enine gelişmiş dikdörtgen planlı harimi örtün 12,60 m. genişliğindeki kubbe altı ayak üzerine oturtulmuş ve kubbeye geçişler pandantiflerle sağlanmıştır. Ayaklardan ikisi altıgen biçiminde olup doğu ve batıda serbest, kuzey ve güneyde duvar

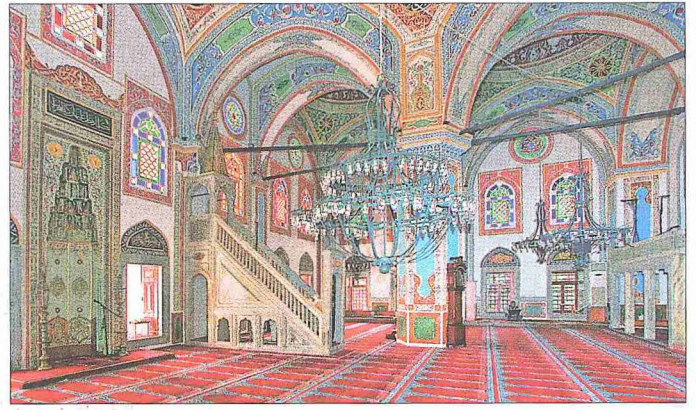
Sinan Paşa
Cami -
Beşiktaş /
İstanbul

içindedir. Yan mekânlar ikişer kubbe ile örtülmüş, bu kubbelerle orta kubbe arasında kalan üçgen kısımlara birer küçük kubbe yerleştirilmiştir. Sinan Paşa Camii'nin pencere düzeni Edirne Üç Şerefeli Cami ile aynıdır. Ancak burada boyutların daha küçük tutulması iç mekânın Üç Şerefeli Cami'ye göre daha aydınlık olmasını sağlamıştır. Kubbe kasnağına on iki pencere yerleştirilmiştir. Yapıda kible duvarında dördü yuvarlak olmak üzere on üç, sağda ve solda onar, kapı tarafında ise dokuz pencere bulunmaktadır. Caminin üstü mukarnaslı, alt kısmı madalyonlu, altı köşeli mermer mihrabının yanlarına geç dönemlerde kalem işleri ilâve edilmiştir. Sade mermerden minbere geometrik süsler yapılmış, ayrıca ahşap vaaz kürsüsünün altına sonradan mermer konulmuştur. Sağ tarafta yer alan tek şerefeli kurşun külâhlı minareye geçiş içeridendir. Şerefesinin korkulukları mukarnaslar ve kabartmalarla tezyin edilmiştir. İki kapılı avlunun ortasında yer alan yekpâre beyaz mermerden yapılmış dört sütunlu şadırvanın zarif bir saçağı bulunmaktadır. Su haznesinin dört yüzünde Reîsülküttâb Mehmed Sıhî Efendi'nin kitâbesi yer alır. Bu kitâbede de külliye'nin tarihi 963 (1555-56) olarak verilmektedir. Caminin batısında külliye'ye ait olan ve zaman içinde oluşan bir hazire mevcuttur.

Medrese. Mimar Sinan, Sinan Paşa Camii'nde ilk defa avlu revaklarının arkasına medrese odaları yerleştirmiştir. On iki odası bulunan medrese çeşitli dönemlerde onarımlar görmüş olup kiremit kaplı çatı ile örtülmüştür. Sonuçta revak düzeni değişmiş, medrese odalarının önü madenî bir doğrama ile kapatıldığı için yapı özgün durumunu yitirmiştir.

Mektep. *Hadîkatü'l-cevâmi'*de caminin avlusunda bulunan 1051 (1641-42) ta-

Sinan Paşa Camii'nin içinden bir görünüşü

rihli mektebin Kösem Sultan tarafından yaptırıldığı belirtilmektedir. Mektebin iç avlu ortasında yer alması söz konusu olmayacağına göre vaktiyle caminin bir de dış avlusu bulunduğu düşünülebilir. Külliye'de cami ve medresenin doğu yönünde Şeyh Neccârzâde Mustafa Rızâ Efendi Türbesi ve bir hazire bulunmaktadır.

Hamam. Külliye'yi oluşturan diğer yapılardan oldukça uzakta yer alan hamamın Sinan Paşa'nın ölümünden sonra bitirildiği kabul edilir. *Tezkiretü'l-bünyân*'da, Beşiktaş'ta Sinan Paşa Hamamı adıyla kayıtlı olan yapı Beşiktaş caddesiyle Hayreddin İskelesi sokağının birleştiği yerde inşa edilmiştir. Beşiktaş deresinin altından geçtiği bir köprü'nün yanında yapıldığı için Köprü Hamamı diye de adlandırılan hamam 1957 yılında Tophane-Beşiktaş yolu genişletilirken yıkılmıştır. Çifte hamam olarak düzenlenmiş yapının kuzeyinde erkekler kısmı, güneyinde kadınlar kısmı yer almaktadır. Eski haritalarda külhanla birlikte 600 m² bir alana sahip olduğu görülen Sinan Paşa Hamamı, Sinan'ın 954'te (1547) Samatya'da yapmış olduğu Yâkub Ağa Hamamı'na boyut ve plan olarak benzemektedir.

Külliye çeşitli dönemlerde onarımlar görmüştür. XIX. yüzyılda cami iç mekânında ki kalem işleri yenilenmiş, 1936-1937 civarında Vakıflar İdaresi tarafından gerçekleştirilen onarımda kuzey girişinde bazı değişiklikler yapılmış, yine bu onarımda caminin kible duvarının doğu tarafına bitişik olarak yer alan ve tarihi belli olmayan meşruta yıkılmıştır. 1972-1974'te avluda ve medrese odalarında restorasyon çalışmaları gerçekleştirilmiş, bu çalışmalar sırasında caminin seçme üslûpta yapılmış XIX. yüzyıla ait bezemeleri klasik üslûpta bir bezeme ile değiştirilmiştir.

Sinan Paşa Beşiktaş'ta bir de mescid inşa ettirmiş, ancak minberini Çömlekçizâde Mehmed Efendi'nin koydurduğu bu mescid günümüze ulaşmamıştır. Sinan Paşa'nın ayrıca sur içinde iki mescidi daha olduğu bilinmektedir. Bunlardan biri Fatih'ten şimdi üzerinde Vatan caddesi bulunan Bayrampaşa deresine inen yamaçtaki mahallelerden birinin içinde bulunuyordu. 1918 yangınında tamamen yok olan bu mescidin sadece baca biçiminde olan küçük minaresinin bir resmi Gurlitt'in eserinde bir çizgi resim olarak görülmektedir. Halîç kıyısında Ayakapı'da vaktiyle yer alan diğer mescid aslında son devir Bizans mimarisinin özelliklerini gösteren bir Bizans şapeli idi. Dış cephesindeki tuğla bezemelerinden dolayı Kızıl Mescid olarak da bilinen mescidin eski bir gravürü 1877'de basılan Paspatis'in Rumca kitabında yer almaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hüseyin Ayyansarayî, *Hadîkatü'l-cevâmi': İstanbul Camileri ve Diğer Dini-Sivil Mi'mârî Yapılar* (haz. Ahmed Neziğ Galitekin), İstanbul 2001, s. 182, 183; Konyalı, *İstanbul Âbideleri*, s. 95-96; Tahsin Öz, *İstanbul Camileri*, Ankara 1965, II, 11-12; Metin Sözen, *Türk Mimarisinin Gelişimi ve Mimar Sinan*, İstanbul 1975, s. 173-175; Semavi Eyice, *Son Devir Bizans Mi'mârisi*, İstanbul 1980, s. 52-53; Oktay Aslanapa, *Osmanlı Devri Mi'mârisi*, İstanbul 1986, s. 217-218; a.mlf., *Mi-*

Sinan Paşa Medresesi ve Sinan Paşa Hamamı'nın yıkılmadan önceki hali

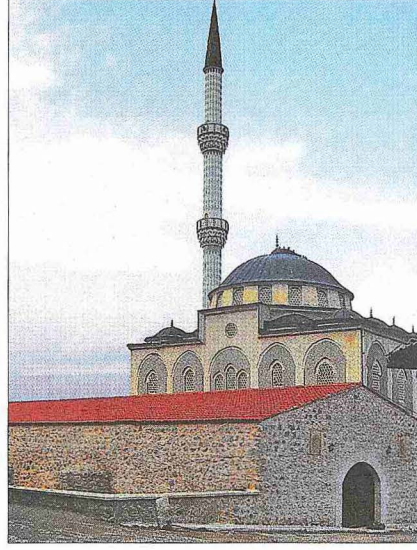
mar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s. 59; Ulya Vogt-Göknül, *Mimar Sinan*, İstanbul 1987, s. 155; Aptullah Kuran, "Mimar Sinan'ın Camileri", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 200; Mehmet Nermi Haskan, *İstanbul Hamamları*, İstanbul 1995, s. 214-215; Doğan Kuban, "Sinan Paşa Külliyesi", *Dünden Bugüne Beşiktaş* (ed. Nuri Akbayar), İstanbul 1998, s. 171-173; a.m.f., "Sinan Paşa Külliyesi", *DBİst.A*, VII, 2-4; Enis Karakaya, "Sinan Paşa Mescidi", *Dünden Bugüne Beşiktaş*, s. 73; a.m.f., "Beşiktaş Sinan Paşa Hamamı", *STAD*, sy. 14 (1998), s. 18-20; Mübahat S. Kütükoğlu, *XX. Asra Erişen İstanbul Medreseleri*, Ankara 2000, s. 313; W. Müller-Wiener, *İstanbul'un Tarihsel Topografyası* (trc. Ülker Sayın), İstanbul 2001, s. 459.

FİLİZ GÜNDÜZ

SİNAN PAŞA KÜLLİYESİ

Çorum'un Kargı ilçesinde
Hacıhamza bucağında
XVI. yüzyılın başlarında
inşa edilen menzil külliyesi.

Hacıhamza'da Sinan Paşa Hanı (arka planda yeni yapılan cami)

ile kuzey duvarı da 2002'de olumsuz hava şartları sonucunda tahrip olmuş, hamam ise 1956 yılında bir onarım geçirilmiştir.

Moloz taş ve tuğla ile inşa edilen cami kare planlı olup üzeri kırma çatı ile örtülüdür. Mihrabı dışa taşkın durumdadır. Yapının girişi kuzey cepheye yer almaktadır. Ahşap hatıllarla iki katlı olarak ele alınan son cemaat yeri pencerelerle dışarı açılmaktadır. Caminin giriş cephesi büyük ölçüde eski yapıdan kalmıştır. Harimden son cemaat yerine açılan iki sıralı dikdörtgen açıklıklı pencerelerin üzerinde tuğladan hafifletme kemerleri bulunmakta olup yapının inşa kitâbesi kapının üzerinde yer almaktadır. Caminin batı ve doğu cephelerinde birer kapı açılarak avlu ile bağlantısı yan cephelerden de sağlanmıştır (Yüksel, s. 142). Kare planlı olan harimde duvar yüzeyleri sıvalıdır. Üstü çubuklu ahşap tavanla örtülü olan harimin ortasında dört ahşap direk üzerine oturan sekizgen kaideli bağırdâdî bir kubbe mevcuttur. Girişin üstünde yer alan ahşap mahfil, harimin doğu ve batı duvarlarında da harimin yarısına gelecek şekilde devam etmektedir. Cami süsleme bakımından oldukça sadedir. Beş köşeli olan mihrabı sıvalı olup basit bir ahşap minberi bulunmaktadır. Yapının aydınlatması beden duvarları üzerine açılan iki sıralı dikdörtgen açıklıklı pencerelerle sağlanmaktadır. Bu pencerelerden eski yapıda buldukları yerlere açılanlar olduğu gibi bir kısmı da sonradan

eklenmiştir. Minare caminin kuzeybatısındadır. Kesme taştan yapılmış olan minarenin kaidesi kare planlı olup silindirik gövdesi sivri bir külâhla son bulmaktadır. Tek şerefeli minarenin şerefe altı mukarnaslı olarak ele alınmıştır. Kuzeyde yer alan basık kemerli giriş günümüzde yol seviyesinin altında kalmıştır. Zaman içinde zarar gören minarenin kaidesi ilk yapıya aittir. Sinan Paşa Camii'nin depremden önceki planı, yapıyı görenler ve Kastamonu Müzesi Müdürü A. Gökoğlu'nun verdiği bilgiler doğrultusunda Metin Sözen tarafından çizilen ve İ. Aydın Yüksel tarafından işlenerek geliştirilen restitüsyondan öğrenilmektedir. Bu plana göre üst örtü, ortada dört sütun veya ayak üzerine oturan merkezî bir kubbe ile bunu dört yönden çevreleyen yarım kubbelerden oluşmaktaydı ve köşelerde birer ufak kubbeye yer verilmişti. Yapının son cemaat yeri ise beş kubbeli veya eğimli çatı ile örtülü olarak ele alınmıştı.

Günümüze yalnızca iki duvarı ulaşabilen han doğu-batı doğrultusunda uzanan dikdörtgen planlı bir yapıdır. Moloz taşla inşa edilen hanın üzeri beşik tonoz örtülüdür. Tuğla ile örülmüş olan tonoz üç kemerle desteklenir. Hanın kuzey duvarında kemerlerin bulunduğu yerlerde yarım silindirik formunda üç adet duvar pâyesi bulunmaktadır. Yapının güney duvarında günümüze gelmemiş olan odaların kemer izleri görülmektedir. Batı cephesinde iki adet mazgal yer alan hanın güney duvarında dört adet ocak mevcuttur. Hanın kuzey duvarında caminin mihrabı önünde ve caminin batı yönünde izleri görülen, ancak günümüze kadar gelmeyen odaların varlığı bilinmekte olup doğu yönünde de benzer odaların bulunduğu tahmin edilebilir (a.g.e., s. 142). Hangi tarihte inşa edildiği bilinmeyen bu odaların handa kalması gelenler için yapıldığı veya medrese odaları olduğu düşünülmektedir.

Hacıhamza'da Sinan Paşa Hamamı

Sinan Paşa Camii'nin harim kapısı üzerindeki Farsça kitâbe

